

MAGYAR MŰSZAKI CSAPATOK A NÉMET FASIZMUS ELLENI HARCBAN

I. RÉSZ

Dr. Mucs Sándor alezredes

A második világháború, amely szinte az egész emberiségre hihetetlen szenvedést zúdított, 1945 elején az európai kontinensen befejezéséhez közeledett. A német fasizmus mellett ez ideig kitartó csatlós országok kormányai, részben a szovjet hadsereg győzelmi sorozatának hatására, részben néptömegeik nyomására leváltak a hitleri Németország oldaláról, s közülük néhányan fegyverrel is szembe szálltak vele. A német fasiszták által megszállt országokban kisebb-nagyobb méretű ellenállási mozgalmak bontakoztak ki a megszállók ellen, s ezzel közvetlen segítséget nyújtottak a felszabadító csapatoknak.

Magyarországon — elsősorban a volt uralkodó osztályok bűnös nemzetellenes politikája miatt — a megszállók elleni fegyveres ellenállás nem tudott kiszélesedni. Ez is oka annak, hogy Magyarországon a hitleri fasizmus utolsó csatlósa maradt.

A szovjet hadsereg 1944 őszén kezdte meg népünk felszabadítására irányuló hadműveleteit. E hadműveleteket elősegítő a Kommunisták Magyarországi Pártja által szervezett és vezetett ellenállási mozgalomról nem kívánok bővebben írni, csupán megjegyzem, hogy az, ha szűkebb keretek között is, mint a szomszédos országokban, de kialakult Magyarországon is, és erejéhez mérten — közvetve vagy közvetlenül segítette a szovjet hadsereg felszabadító harcait.

Munkámmal azoknak a magyar kiegészítő-műszaki csapatoknak a tevékenységét kívánom bemutatni, amelyeket a felszabadító szovjet hadsereg parancsnokságának hozzájárulásával, 1945 elején a magyarországi hadifogolytáborokból önként jelentkező hadifoglyokból szerveztek meg. Ekkor alakult meg az 1. magyar vasútépítő hadosztály, a 3. magyar vasútépítő dandár és az 1. magyar híradóépítő zászlóalj. Létszámuk elérte a 7000

főt. Megalakulásuk után ezek az alakulatok a szovjet csapatok alárendeltségében működtek, és a 2. Ukrán Front keretében jelentős munkát végeztek az arcvonalon harcolók utánpótlásának biztosításában. Ahhoz, hogy e csapatok munkájának jelentőségét világosan lássuk és kellőképpen értékeljük, röviden vissza kell tekintenünk Magyarország 1945 januári helyzetére, valamint a 2. Ukrán Front előtt álló feladatokra, amelyeket januártól a prágai hadművelet megindulásáig meg kellett oldania.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulásától 1945. január elsejéig alig néhány nap telt el, mégis a munka, amit ez alatt az idő alatt elvégzett¹ — biztató kilátással szolgált az elkövetkezendő hónapokra.

A nagyobb munka, a program megvalósítása azonban még hátra volt. Mindenekelőtt a fegyverszünetet kellett megkötni ahhoz, hogy a kormányprogram egyik leglényegesebb pontját — a német fasizmus elleni fegyveres harcban való tevékeny részvételt —, meg tudjuk valósítani. A fegyverszünet megkötésére 1945. január 20-án került sor Moszkvában.

Ezután kezdődött meg a hadsereg szervezése, amely a kommunista párt politikájának megfelelően széles nemzeti alapon indult meg. Nem kívánok itt részletesen foglalkozni a hadseregszervezés egyéb problémáival, hiszen erről már az eddig megjelent munkákban bőven esik szó.²

A fegyverszüneti szerződésben vállalt 8 gyaloghadosztály szervezésére irányuló munka az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. január 30-án kiadott toborzási felhívása után vette kezdetét. A szervezés megkezdését csupán azért említem, hogy érzékeltessem azt az időbeli eltérést, amely szerint a kisegítő-műszaki csapatok szervezése jóval előbb elkezdődött, hiszen ezek a csapatok január végére már jelentős munkateljesítményt mutattak fel.

Ebben az időben a hazánk területén harcoló 2. és 3. Ukrán Frontok csapataira egyrészt az a feladat hárult, hogy hiúsítsák meg a Budapesten körülrzárt fasiszta erők felmentésére irányuló kísérleteket, amelyeket a német csapatok Tata és Esztergom térségéből indítottak, másrészt fel kellett számolniuk a

¹ A kommunista párt elvi útmutatása alapján kidolgozott kormány-program végrehajtása során szakított a fasiszta Németországgal és hadat üzent neki, s fegyverszüneti kérelemmel fordult a szövetséges hatalmakhoz.

² A hadseregszervezés problémáival a következő munkák foglalkoznak: Nemes Dezső „Magyarország felszabadulása”, dr. Munk Károly: „A fegyverszüneti szerződéstől a szocialista hadseregig”, dr. Mucs Sándor: „A Magyar Néphadsereg megszervezése és fejlődése 1945—1948”.

Budapesten körülrzárt német és magyar fasiszta erőket, és ezzel meg kellett teremteniük a Bécs irányában tervezett támadó hadművelet feltételeit.

E feladatok megvalósítása több szakaszban történt. A Budapest felmentésére irányuló német támadás visszaverésével egyidőben, folyt a bekerített ellenséges erők felszámolása is. A Bécs felé indítandó támadás feltételének megteremtéséhez azonban, vissza kellett verni a német fasiszták ellentámadását, amelyet a Balaton térségéből indítottak azzal a céllal, hogy részekre vágják a 3. Ukrán Front erőit, s azokat megsemmisítve, arcvonalukat a Dunához helyezték vissza. A német fasiszták ez irányú tevékenységét azonban a 3. Ukrán Front csapatai hősiességgel elhárító harcokban felmorzsozták.

A balatoni védelmi hadművelettel egyidőben folytatódott a bécsi támadó hadművelet előkészítése is. Ennek az előkészületnek egyik részkérdéseként a szovjet—német arcvonal déli szárnyán harcoló szovjet csapatok utánpótlási útvonalainak megrövidítését kellett megoldani. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a lehető legrövidebb időn belül rendbe kellett hozni a Kárpátokon át vezető egyik vasútvonalat, amelyet a német fasiszták és magyar csatlósai barbár módon tönkretettek. Ez a vasútvonal, amely Voronyenkánál fut be a Kárpátok hegyköszorúj közé és Rahón, illetve Huszton át Nagyszőlősnél jut ki az Alföldre és kanyarodik a Felvidék felé, számtalan alagútja, viaduktja és magas töltései miatt igen könnyen sebezhető volt. A szovjet csapatok előretörésének és utánpótlása biztosításának megakadályozására, illetve késleltetésére ezt a lehetőséget a fasiszta hadvezetés német alapossággal ki is használta. E fontos fő közlekedési vasútvonal megbénítása céljából műépítményeit szinte teljesen leromboltatta. Az utánszállítás lebonyolítására szolgáló forgalom beindításának első lépéseként, a lerombolt műépítményeket és vasúti berendezéseket kellett helyreállítani. Ám e nagymérvű pusztítás helyreállítása komoly, nagytömegű, szervezett munkáskezet, s megfelelő szakvezetést igényelt.

Kétségtelen, hogy olyan hatalmas fegyveres erőnek az utánpótlása, mint amilyen a szovjet—német arcvonal déli szárnyán tartózkodott, komoly feladatot jelentett a szovjet hadvezetésnek. S ha ehhez még hozzátesszük, hogy az utánpótlási vonalak hossza a háború utolsó hónapjaiban rohamosan megnőtt, akkor az még csak növelte a lerombolt utánszállító vonalak helyreállítására és megrövidítésére irányuló munka fontosságát.

A helyreállításra fordított munka mennyiségét egyetlen példa is jól érzékelteti: 1945 első felének két-három hónapja alatt csupán azokon a területeken, amelyek a szovjet hadsereg déli támadása eredményeként szabadultak fel a német megszállás alól, 6600 km hosszú vasútvonalat állítottak helyre.³ Ez a hosszúság vasúton mérve Moszkva—Berlin közötti távolság négyszeresének felel meg. Ha figyelembe vesszük, hogy ezek a hatalmas mennyiségű helyreállítási munkák csak a hadiesemények szempontjából fontos vasútvonalakon történtek, még világosabbá válik annak jelentősége. Nem kétséges, hogy a német fasiszmus végleges szétzúzására készülő szovjet csapatok ellátásának biztosítása elsőrangú követelmény volt. A 2. és 3. Ukrán Frontok csapatai számára, amelyeknek a budapesti, majd a balatoni hadművelet befejezése után — lényegében hadműveleti szünet nélkül — kellett átmenniük támadásba, nem volt közömbös, hogy az emberanyag és haditechnika feltöltését milyen gyorsan kapják meg. A támadó hadművelet sikere függött attól, hogy tudják-e a végrehajtó csapatok anyagi technikai szükségletét folyamatosan biztosítani.

Ezért volt oly fontos kérdés az utánpótlási útvonalak hosszának a lerövidítése. Ez a szóban levő frontok esetében azt jelentette, hogy haladéktalanul helyre kellett állítani a Kárpáton és Kárpát-Ukrajnán átvezető vasútvonalat.

Ebbe a nagyszabású munkába kapcsolódtak be a már jelzett magyar kísérítő-műszaki egységek is. Tevékenységükkel jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a 2. Ukrán Front csapatai, amelyek március 16-án indultak újabb támadásba, rövid idő alatt komoly sikereket értek el. A front csapatai március 25-ig megsemmisítették a német fasiszták Esztergom—Tatatóváros-i csoportosítását, majd a támadást továbbfejlesztve, 28-án felszabadították Komáromot, Győrt, 31-én elérték Nyitrát, átkeltek a Vág folyón és mintegy 70 km-t nyomultak előre. Április 4-én felszabadult Bratislava. Április első napjaiban a 2. Ukrán Front csapatai elvágták az ellenség bécsi csoportosítása, északi, északnyugati irányban történő visszavonulásának lehetőségét. Bécs elfoglalása után a 2. Ukrán Front védelembe ment át és felkészült a Prága felszabadítására irányuló hadművelet végrehajtására.

E tények rövid történeti áttekintésére azért tértem ki, mert a 2. Ukrán Front alárendeltségében levő magyar egységek közül a 3. vasútépítő dandár és az 1. híradóépítő zászlóalj köz-

³ N. A. Voznyeszenszkij: A Szovjetunió hadigazdasága a Nagy Honvédő Háború éveiben. Új Magyar Könyvkiadó 1949. 118. o.

vetlen az arcvonal mögött működtek, s a harcoló szovjet csapatokkal együtt — a prágai hadművelet megindulása után — eljutottak Laa an der Thala, illetve Brno (Brün) körzetébe.

E szerény munkámmal szeretnék emléket állítani azoknak a névtelen magyar katonáknak, akik nemzeti történelmünk nehéz napjaiban ezernyi nehézséget vállalva, becsülettel teljesítették népünk akarátát.

Az 1. magyar vasútépítő hadosztály megalakulása és tevékenysége az első munkaterületen

A debreceni Pavilon laktanyában — amelyet 1944 végétől az előnyomuló szovjet hadsereg parancsnoksága hadifogolytábornak használt —, a hadifogolytömegek élénk figyelemmel kísérték az ugyancsak Debrecenben székelő Ideiglenes Nemzeti Kormány tevékenységét. Többségük egyetértéssel vette tudomásul a kormány programját, és azt az elhatározást, hogy ha az utolsó órában is, de szándékában áll fegyverrel szembe szállni a német megszállókkal. A programból látni lehetett, hogy rövidesen sor kerül egy új, magyar hadsereg felállítására is, bár ennek jogi előfeltétele, a fegyverszüneti szerződés akkor még nem volt meg.

A hadifogolytábor lakói ennek ellenére már december 27-én — a fasiszta Németországnak szóló hadüzenet előtt egy nappal! — gyűlést tartottak és elhatározták, hogy kéri az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, valamint az illetékes szovjet parancsnokságot; hogy tegyék lehetővé számukra a megalakuló új magyar hadseregbe való belépést. E kérelmet tartalmazó határozatot a táborban levő valamennyi tiszt személyesen, a legénység képviselőjében pedig szobánként két megbízott katonára írta alá. Az így elkészített kérelmet a táborparancsnokságnak nyújtották át továbbítás végett.⁴ December 31-én közölték a hadifoglyokkal, hogy kérelmükkel az Ideiglenes Nemzeti Kormány is és az illetékes szovjet parancsnokság is elvben egyetért. Ám a fegyverszünet hiánya még nem tette lehetővé magyar fegyveres egységek felállítását. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány és a szovjet parancsnokság, látva a hadifogolytömegek állhatatosságát a németek elleni cselekvésre, úgy

⁴ Az 1. magyar vasútépítőhadosztály parancsnokának beszámolója az Ideiglenes Magyar Nemzeti Kormányának a hadosztály megalakulásáról és működéséről. Közli: Mucs Sándor: A Magyar Néphadsereg megszervezése (1944. december 21. 1945. május 8.) Akadémiai Kiadó 1960. Értekezések a Történeti Tudományok köréből. Új sorozat 19.

határoztak, hogy az önkéntesekből műszaki alegységeket szerveznek, amelyeket a harcoló szovjet csapatok utánpótlásának biztosítására használnak fel.

Az ilyen műszaki alegységek szervezése január elsején meg is kezdődött és 10-re már be is fejeződött. Tíz nap alatt négy zászlóalj alakult meg, és indult Kárpát-Ukrajna területére. Úgy vélem, itt rögtön felvetődik egy kérdés és helyén való a válasz is.

Vajon: milyen tényezők, milyen impressziók játszottak közre ezeknek az embereknek az elhatározásában? Hiszen nem kevesebről van szó, mint arról, hogy azok az önként jelentkezők, akik már ismerték a harcmező poklát, a viszonylag nyugodt és veszélytelen hadifogságot hajlandók voltak újra az arcvonalal felcserélni! Többen vannak, akik e kérdésre a választ csupán azzal intézik el, hogy ezek az emberek azért jelentkeztek önként az új hadseregbe, mert menekülni akarta a hadifogságtól, mert félték attól, hogy a Szovjetunió területére szállítják őket. Még annak elismerése mellett is, hogy ez a gondolat — kisebb-nagyobb mértékben — szinte valamennyi hadifogolynál inspiráló szerepet játszott, úgy gondolom, igazságtalanok volnánk ezekhez az emberekhez, ha csupán ezt az egyetlen momentumot fogadnánk el döntésük mozgató rugójaként. Sőt, továbbmegyek; lebecsülnénk e mozgalomnak politikai jelentőségét is!

Véleményem szerint több más tényező is hozzájárult elhatározásuk kialakulásához. Ezek között a tényezők között bizonyára az első helyen állt az a benyomás, amelyet személyesen szereztek az orosz népről, a szovjet hadseregről. E kérdés megítélésénél nem téveszthetjük szem elől, hogy ezek közül a hadifoglyok közül nagyon sokan a megszálló csapatok tagjaként hosszabb-rövidebb időt már töltöttek szovjet területen és saját bűrükön tapasztalták a szovjet nép mélyeséges gyűlöletét, saját szemükkel látták határtalan hazaszeretetét, és érezték eltökéltségét, hogy ha kell foggal és körömmel is harcol a megszállók ellen. Ugyancsak saját bűrükön tapasztalták a szovjet hadsereg hatalmas erejét és rettenthetetlen elszántságát is. Ezek az impressziók bizonyára sokukban elevenen éltek és elindítottak egy folyamatot, melynek hatására kezdték felülvizsgálni e rablőháborúban betöltött szerepüket és a fasiszta propaganda hamis állításait.

Nem szándékozom e tényezők között határozott sorrendet felállítani, ez úgy sem volna helyes, hiszen az egyik embernél az egyik, a másiknál másik játszott meghatározó szerepet.

Mégis második helyen én azt az ellenszenvet említtem meg, amely a magyar katonákban a német fasiszták ellen a háború folyamán fokozatosan kialakult, s a háború végére már olyan magasra csapott. Ez az ellenszenv is legtöbbször saját élményeik alapján érlelődött meg! A hamis propagandával szemben a szomorú valóság, a német fasiszták kegyetlen magatartása nyitotta fel a katonák szemét, s győzte meg őket az igazságról. Gondoljunk csak arra, hogy milyen élménnyel gazdagították a németek, a voronyezsi katasztrófát túl élt magyar katonákat, amikor éhen, szomjan, fázva és elcsigázva, őket áldozták fel saját bőrük mentésére. Gondoljunk csak arra, hogy milyen élménnyel gazdagította a magyar katonát az a pusztítás, amit a német fasiszta hadsereg hazánk területén véghezvitt. Mindezeknek végül is oda kellett vezetniük, hogy a katonák felismerték az igazságot és megfelelően értékelték a német—magyar sorsközösségről az örök fegyverbarátságról terjesztett fasiszta propagandát. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy ezek az emberek a hadifogolytáborban megszabadultak attól a hallatlan lelki és fizikai terrortól is, amelyben a fasiszta hadsereg részesítette őket, s valódi érzelmeik szabadon törhettek elő.

E kérdés megítélésénél feltétlen látnunk kell, hogy a szóban forgó hadifogolytábor az Ideiglenes Nemzeti Kormány székhelyén volt, ott, ahol az egyre inkább kibontakozó politikai élet hatással volt a hadifoglyokra is. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a táboron belül is folyt politikai felvilágosító munka, amely direkt módon hatott a hadifoglyok gondolkodásának alakulására, akkor még érthetőbbé válik a válasz a felvetett *miért* kérdésre.

E gondolatok helyességének bizonyítására idézzünk a II. zászlóalj történetének leírásából: „Utunk feldúlt magyar falvak, pihenésre kényszerített szántóföldek, romokba roskadt pályaudvarok között vezetett Debrecenből. Még látni is szörnyű volt azt az örült, esztelen rombolást, amit a németek végeztek. *Csak most láttuk, hogy van a barátságunk egy eddig előttünk soha nem ismert kifejezési formája is. Ezt is a németektől tanultuk meg. Kegyetlen iskola volt!*”⁵ (Kiemelés MS.)

Amint említettem, a zászlóalj szervezése január 10-re befejeződött. A szervezés során komoly problémaként jelentkezett a vezetés megfelelő színvonalának biztosítása. A várható feladat azt követelte, hogy minél több műszaki szakkép-

⁵ A Hadtörténelmi Intézet Levéltára (A továbbiakban HIL) Az 1. gy. ho. anyaga 1945. 23. cs. 155/kt. 1945. sz.

zettségu tiszt kerüljön a zászlóaljokhoz. A szakemberek bizto-
sítása érdekében a jászberényi hadifogolytábor tisztjei között
is folyt a szervezés. Végül, bár nem a teljes szükségletnek
megfelelően, de megalakult a tervezett négy zászlóalj, összesen
3668 fővel. A négy zászlóalj szervezetét összefogó és munkáját
irányító magyar parancsnokság állománya a következőképpen
alakult:

Parancsnokság

Parancsnok: Gyöngyössy Gábor százados.
Segédtiszt: Lénárt Béni százados.
Műszaki segédtiszt: Hibbey Levente főhadnagy.

Törzs

Irodavezető: Bánk József zászlós.
Mérnök: Szemes Mihály hadapród őrm.
Mérnök: Ilyó Kovács Pál hadapród őrm.
Mérnök: Papp István hadapród őrm.
Műszaki előadó: Fejős Károly hadapród őrm.
Rajzolók: Csurda József hadapród őrm.
Pillman József szakaszvezető.
Írnok: Goldschmidt József hadapród őrm.

Ez az első magyar egység indult útnak 1945 első napjai-
ban, hogy munkájával tevékenyen kivegye részét a német fa-
szizmus elleni küzdelemből. Vasúti szállítása Szatmárnémetiig
tartott, onnan Bikszádig kisvasúton, majd tovább gyalog-
menet folytatták az utat. A kijelölt munkahelyre január 12-én
érkeztek meg.

Az ezredtörzs Rahón:

Az 1. zászlóalj Barnabáson.

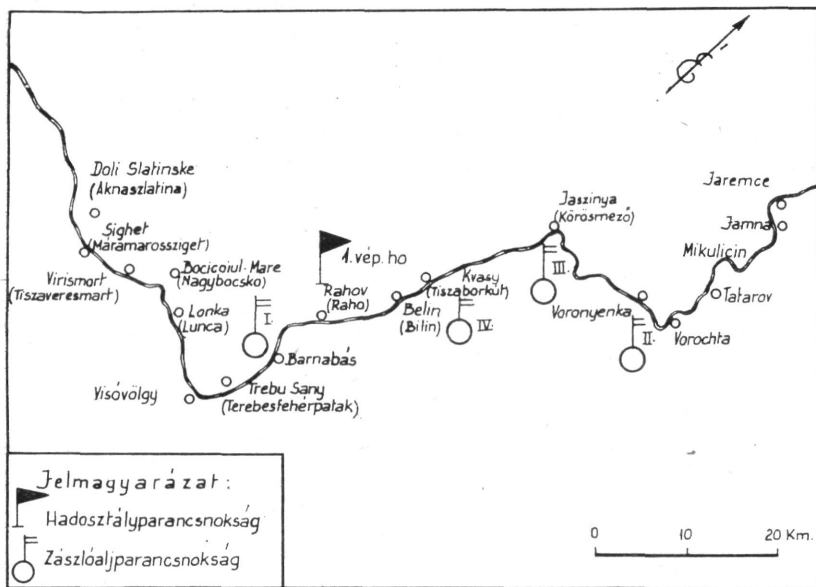
A 2. zászlóalj Voronyenkán.

A 3. zászlóalj Havasalján.

A 4. zászlóalj Tiszaborkúton települt le. A megérkezésüket
követő nap, már a munkaterület szemrevételezésével telt el, a
tényleges munkát 14-én kezdték a zászlóaljok.

A feladat — amire már az előbbieken utaltam — nem
volt könnyű. A német fasiszta csapatok a hegyvidéken átve-
zető vasútvonalat igen módszeresen rombolták szét. Az alag-
utakba összetorlódott és berobbantott vasúti kocsiknak az el-
távolítása, az alagutak megtisztítása, sokszor több tíz méter

mélység felett átívelő viaduktok helyreállítása, hegyoldalak csúszását akadályozó támfalak újjáépítése komoly nehézségek elé állította az ezred állományát. A nehézségeket még csak növelte az a körülmény, hogy a legénységi állomány többsége nem szakképzett emberekből állt. Itt ács munkát, kovácsmunkát, kubikolást kellett végezni azoknak, akik túlnyomó többségükben azelőtt csak szántóvető emberek voltak. Sőt, e mun-

kához szükséges szerszámok nagy részét is maguknak kellett előállítani. Bár a szovjet parancsnokság jelentős segítséget nyújtott az anyagi ellátás területén, mégis az, az akkori körülmények között a szükségletekhez mérten koránt sem volt elegendő. A zászlóaljak ellátásának biztosítására munkavégzés közben kellett kialakítani azokat a kiegészítő alegységeket, amelyek rendes körülmények között a csapatok szerves részét képezik (hadtáp, különböző műhelyek stb.).

A parancsnok számára külön gondot jelentett az állomány kellő erőnlétének a biztosítása. Ez azt a feladatot róta a parancsnokra, hogy a szovjet norma szerinti ellátáson kívül, külön beszerzési lehetőségeket biztosítson, a legénység ellátásának megjavítására. E probléma megoldásához a szovjet

parancsnokság megfelelő szállítóeszközöket bocsátott az ezredparancsnokság rendelkezésére. Nem jelentett kisebb gondot a megfelelő egészségügyi ellátás biztosítása sem, hiszen a hadifoglytáborokba tömörített emberek között — akiket a frontszolgálattal járó mostoha körülmények szervezetenként és idegileg egyaránt alaposan megviseltek — fennállt a tömeges fertőzés veszélye. Éppen ezért egészségügyi vonalon nagyon komoly megelőző rendszabályokat kellett életbe léptetni.

Bár csak töredékesen vázoltuk az ezred vezetése és állománya előtt álló nehézségeket, mégis képet alkothatunk a munka megkezdésének körülményeiről.

Január 16-án jelent meg az 1. sz. ezredparancsnoksági parancs, amely hivatalosan közölte az ezredparancsnokság megalkulását és az ezred tevékenységének megkezdését. Az előljáró szovjet parancsnokság direktívája alapján, meghatározta az egyes zászlóalj feladatait is. E szerint az 1. zászlóaljnak január 20., illetve 25-ig két alagutat kellett helyreállítania. A 2. és 3. zászlóalj a Rahón és Vorochta községnél levő alagút helyreállítását kapta feladatul, a 4. zászlóalj szovjet alegységekkel együtt pályahelyreállító munkálatok végzésével lett megbízva. A parancs végül intézkedett a három műszakos munkaidő bevezetésére, valamint a jelentések felterjesztésének rendjére.

A munka tehát megindult, s az említett nehézségek ellenére hamarosan igen szép sikerek születtek. Erről tanúskodik az ezredparancsnokság 1945. február hó 6-án kelt parancsa, amely az előljáró szovjet parancsnokság direktívája alapján közli, hogy a magyar ezred által végzett gondos munkájáért több tisztet és honvédet részesít jutalomba a szovjet parancsnokság. A munkában és fegyelemben kiváló tiszthelyettesek, tisztetek és honvédek jutalmazására több mint 5000 rubelt utaltak ki.

A parancs a következőkkel zárul. „Meggyőződésem, hogy a Vasútépítő ezredben nemcsak a fenti tisztetek, tiszthelyettesek, tisztetek és honvédek, hanem a fel nem soroltak is a fentiek példájára a jövőben hasonló jó munkát fognak végezni. Fenti parancsot az egész Vasútépítő ezred minden tisztje és legénysege előtt ki kell hirdetni.”⁶

Hasonló paranccsal találkozunk a 2. zászlóaljnál is 1945. február 4-én. Ebben, a zászlóaljparancsnok köszönetét fejezi

⁶ HIL Az 1. vasútépítő magyar hadosztály Műszaki Naplója 1945.

ki az orosz és magyar tiszteknek, valamint 36 katonának az alagút helyreállításánál végzett kiváló munkájáért.⁷

Nyilván a nagyszerű, példamutató munka eredménye is hozzájárult ahhoz, hogy a fegyverszüneti szerződés megkötése után, az előljáró szovjet parancsnokság arra az elhatározásra jutott, hogy az ezred vezetésében, a lehető legszélesebb alapon helyreállítsa a magyar parancsnokság szuverenitását. Erről az 1945. február 9-én kelt 15. sz. ezredparancsnoksági parancs értesíti az ezred személyi állományát: „Az orosz ezredparancsnokság szóbeli parancsára a mai naptól kezdve a vezetést a magyar tisztikar veszi át. Az orosz tisztikar a továbbiak folyamán csak a zászlóalj parancsnokának adhatnak utasítást, és ellenőrzési joggal rendelkezik. Az orosz ezredparancsnokság által kiadott parancsal egyidejűleg a zászlóaljparancsnokokat utasítom, hogy az átadást átvételt ejtsék meg.⁸ A parancs a továbbiakban felhívja a személyi állomány figyelmét e tény jelentőségére.

A szovjet parancsnokságnak ez a gesztusa újabb lendületet adott a munkának. Ezernyi nehézséget leküzdve, február végére a vasútépítő hadosztály⁹ 746 800 munkaórát teljesített, melynek keretében: 127 800 m³ földet mozgatott meg. (Ha ezt a mennyiséget 15 tonnás vasúti kocsikba rakva, a kocsikat egymáshoz kapcsolnánk, Budapest Déli pályaudvarról Siófokig érne.) 5290 m³ fát építettek be. (Ha ebből a famennyiségből vasúti talpfa készülne, akkor Budapest—Kelenföldtől—Velen-céig épülő egyvágányú vasútvonal talpfa szükségletét fedezné.) 21 200 fm pályamunkát végeztek, amely Újpest és Vác közötti vasútvonal hosszának felel meg. Ezenkívül a hadosztály állománya még egyéb jelentős munkákat is végzett, ilyenek pl. hó- és jégakadály elhárítása, a fel nem robbant bombák és lövedékek hatástalanítása, romeltakarítás stb. A hadosztály különböző műhelyeiben is megfigészített munka folyt. A kovácsműhely ez idő alatt elkészített 5000 db ácskapcsot, 6000 db kovácsolt szeget, lovat patkolt, szerszámokat készített és javított. Az asztalosműhely elkészítette a szállás körletek berendezési tárgyait, fekhelyeit, a különböző szerszámok nyeleit és a fürdők berendezéseit. A cipésműhely, a szabórezslig a maguk munkájával szintén hozzájárult a hadosztály munkatelje-

⁷ HIL Az 1. gy. ho. anyaga 1945—1946. 23 csomó.

⁸ HIL Az 1. vasútépítő magyar hadosztály Műszaki Naplója 1945. 18. o.

⁹ Az ezred 1945. február 16-án az előljáró szovjet parancsnokságtól az 1. Vasútépítő Magyar Hadosztály elnevezést kapta, ami lényegében az állomány erkölcsi megbecsülését jelentette.

Gyöngyössy Gábor szds. hadosztályparancsnok -az előljáró szovjet egység parancsnokaival.

sítményéhez.¹⁰ A dolgozó honvédek munkájának értéket csak növeli az a tény, hogy eredményeiket ezernyi veszélyt és nehézséget leküzdve érték el.

Az embereknek még ilyen körülmények között is megvolt az a kívánságuk, hogy kulturális igényeiket legalább a legminimálisabb mértékben kielégítsék. Ez az igény, a hadosztálynál is hamarosan jelentkezett. A kielégítésére irányuló munka kezdetben spontán indult meg. De a hadosztályparancsnokság hamarosan gondot fordított erre is, úgy annyira, hogy február első hetében már a parancsnokság segítségével és irányításával került sor Rahón egy műsoros est megrendezésére. Ezt a kultúrműsort a kiváló munkát végző tisztek és legénység tiszteletére szervezték meg. De hátra volt még a munkát állandó jelleggel és tervszerűen irányító személy, vagy szerv kijelölése, illetve létrehozása.

A kulturális munka mellett talán még nagyobb szükség volt a politikai felvilágosító munkára. Azok az emberek, akik ugyan a különböző megfontolások alapján önként jelentkeztek az adott feladatra, szükségét érezték és igényelték, hogy a világ eseményeit, az arcvonalak alakulását, a háború befejezése után várható politikai változásokat ismertessék velük. Igényelték, hogy ezekben a kérdésekben saját véleményüket is kifejt-hessék. Az erre irányuló munkát is csak szervezeten és kere-teinek biztosításával lehetett eredményesen folytatni.

E szervezeti keret megteremtése nem sokáig váratott ma-gára. 1945. február 25-én a hadosztályparancsnok jelentős ese-ményként parancsban közli a nevelőtiszti rendszer bevezetését. A parancs elrendelte, hogy az eddig mérnöki beosztásban levő Szemes Mihály hadapród őrmester e naptól kezdve a hadosz-tály nevelőtiszt teendőit látja el.¹¹

A nevelőtiszti hely rendszeresítése és feltöltése azt jelen-tette, hogy a hadosztály állományának politikai és kulturális nevelése — az adott körülmények között — szervezett keretek között indult meg. Ennek egyik eszköze a „Vasútépítők” nevé-t viselő hadosztály újság volt. Az újság első száma — a szovjet parancsnokság segítségével — már február 9-én megjelent, s mindjárt az első számában határozottan állást foglal az adott időszak fontos politikai és a hadosztály belső életét érintő kér-désekben. „*Feladatunk*” c. cikkében a parancsnok szólt a tisz-tekhez, a tiszthelyettesekhez és a legénységhez. Vázolta azokat a tennivalókat, amelyek megoldása a hadosztály tagjaira vár-

¹⁰ HIL Az 1. Vasútépítő Magyar Hadosztály Műszaki Naplója 1945. 44. o.

¹¹ HIL uo. 25. o.

tak. Többek között a következőket írta: „Országépítő munkába fogtunk. Az a lapát föld, vagy kő, amit itten lerakunk, alapja az ország újjáépítésének. Minél többet dolgozunk, annál biztosabbra fektetjük az ország jövőjét... Honvédek! Dolgozzatok a közös győzelemért. Nektok a feladatokat, hogy munkátokkal bizonyítsátok a magyar nép békeszerető törekvéseit. Munkátok eredménye és jutalma az ország népétől fog jönni.”¹²

A fegyverszüneti szerződés megkötése komolyan foglalkoztatta a hadosztály állományát. Éppen ezért a parancsnok elrendelte, hogy a szerződés szövegét fel kell olvasni, s ez alkalommal a zászlóaljknál kis ünnepeket kell rendezni. Az újság pedig arra törekedett, hogy megmagyarázza olvasóinak a fegyverszünet lényegét; a szerződést kommentálva írja: „Minden betűje fáklya. Mutatja az egyenes, becsületes utat a sötétben tapogatózó magyarságnak. Szilárd alapkő ez a ledőlt épület helyén. Olyan alapkő, amelyeknek ereje századok építését képes lesz magán hordani... Ez a fegyverszüneti szerződés kétségtelenül szigorú, de kétségtelenül igazságos. Nem bosszút lihegve fogalmazták, hanem megértéssel.”¹³

Az újság híven szolgálta az eléje tűzött célt. Tematikája igen széles skálájú volt. Rendszeresen közölt híreket az arcvonalak helyzetéről, tájékoztatott a felszabadult országrészekben meginduló életről. Több, a vasúttal kapcsolatos szakmai cikket közölt, hogy a katonák tisztában legyenek azzal, amit csinálnak. A lap hasábjain megdorgálta azokat, akik kevesebb részt akartak vállalni a közösségi munkából. Szót emelt a munkafegyelem lazulása ellen. Erről egyik esetben így írt: „Munkás bajtársam! Az eddigi fegyelmed, összetartásod és szorgalmas munkaakaratom után még mindig azt mondom, ezután is tartsd meg lelkierődet. A pusztító háború még tombol. A gyűlölt náci hatalma mind jobban aláhanyatlik. Eddigi munkád gyümölcsét ne dobd el magadtól és bajtársaidtól. A háború gyors befejezéséhez már eddig is segítettél, érik már a munkád gyümölcse. Szeretteidnek megvan a mindennapi kenyere, gondoskodnak róla. Ne higgy minden kósz hírnék, inkább higgy parancsnokaid vezetésében. Jót akarnak, a Te ügyedet képviselik ők is. Ezután is egymást segítve, megértve, a nélkülözéseket kitartással leküzdve, el fog jönni az az idő, amikor belátod, hogy érdemes volt kitartani velünk, verejted nem hullott hiába, megkapod munkád méltó jutalmát.”¹⁴ A mel-

¹² HIL Vasútépítők c. lap. 1. sz. Az 1. vasútépítő hadosztály anyaga

¹³ Uo.

¹⁴ Uo. 4. sz.

lett, hogy a lap nevelt, szervezett, tájékoztatott és lelkesített, rámutatott a hadosztály keretében dolgozó honvéd munkájának — a német fasizmus elleni harcban betöltött — nagy jelentőségére és szerepére is: „Davaj! Sokat hallottuk ezt a szót. Sürgős a munka — olvashatjuk a lap hasábjain. — Igyekezünk, hogy munkánkat a kitűzött határidőre befejezzük! Előjáróink részéről nem kellett sok szó, megértettük, hogy gyorsan és sokat kell dolgoznunk az utánpótlás meggyorsításáért. Orosz bajtársainkat segítjük a győzelmes harc befejezéséhez. Ők életet és vért áldoznak, a legtöbbet, amit katona adhat. Utánpótlásban fennakadás nem lehet. De dolgozunk is azért, hogy a győzelmet elősegítve, minél előbb hazatérhessünk. Ezekért a célokért dolgozva, már biztató szó nélkül is megy a munka.”¹⁵ Közölte a lap az egyes emberek véleményét is, akik kifejezték készségüket a minél jobb és gyorsabb munkára. Íme két ilyen vélemény a sok közül: Bodnár József honv. például azt mondta: „Szívesen dolgozom, mert tudom, hogy munkám egy lépéssel előbbre visz a békéhez, az otthonhoz.” Gál Sándor pedig így nyilatkozott: „Alagútnál dolgozunk. Éjjel-nappal folyik a munka. Mindent elkövetünk azért, hogy minél hamarabb befejezzük munkánkat, hogy utat nyissunk az utánpótlásnak, hogy orosz bajtársaink semmi szükségét ne szenvedjenek a fasiszta Németország elleni harcban. Dolgozunk azért, hogy a háború minél előbb befejeződjék! Jelszavunk: Munka a győzelemért és egy új, demokratikus Magyarországért.”¹⁶ A hadosztálylapja, a „Vasútépítők” az adott körülmények között, komoly missziót teljesített a katonák általános, szakmai és politikai felvilágosításában.

Az újságon kívül más formái is voltak a politikai felvilágosító munkának. Így pl. a hadosztályparancsnok már a január 30-án kelt parancsában elrendelte, hogy minden zászlóaljnál ki kell függeszteni Közép-Európa térképét, amelyen minden nap jelezni kell az arcvonalakon bekövetkezett változásokat, hogy a legénység tájékozott legyen az eseményekről. Az 1. zászlóalj anyagában pedig megtalálhatók a Szovjet Tájékoztató Iroda jelentései a harctéri helyzetről, gépelve vagy egyszerűen kézírással, ami szintén arra utal, hogy az állomány tájékoztatására valóban komoly gondot fordítottak.¹⁷

A politikai felvilágosító munka egy másik ága a hazafias

¹⁵ Uo. 1945. március 13-i szám.

¹⁶ Uo. 1945. február 21-i szám.

¹⁷ HIL Az 1. gy. ho. anyaga 14—15. c somó. Hadosztályparancsnoki parancsok.